Albín Bráf — badatel a učitel.

Albín Bráf dovrší dne 27. února t. r. šedesátý rok svého života a jest tudíž samozřejmou i vděčnou povinností českého časopisu národohospodářského vzpomenouti v tento den jeho významu badatelského a učitelského.

Není ovšem snadno u muže tak mnohostranně vědecky, kulturně i politicky činného, jako jest Albín Bráf, vzíti v úvahu jen jedinou, třeba nejskvělejší stránku jeho životní působnosti. Albín Bráf jest vynikajícím synem národa malého, národa znovu k životu probuzeného, a tím samým, jako všem našim velkým mužům vymezeny mu byly pracovní úkoly ve všech oborech, které bohatě nadaný duch jeho obsáhl. A úkolů těch bylo tak mnoho, že dělba práce a soustředění jen na jediný úzký kruh činnosti bylo pro něho nemožno. Albín Bráf skutečně přikládal ruku k dílu všude, kde práce jeho bylo třeba, a teprve budoucnost snad zví, jak celý kulturní a hospodářský vývoj novodobého našeho života národního hluboce proniknut byl živým jeho působením.

Než na tomto místě, jak samou povahou věci dáno, není ovšem možno poskytnouti plný a sytý obraz působnosti Bráfovy, ba i sama badatelská a učitelská činnost jeho, na kterou zde nutno se omeziti, tak rozsáhlé a vděčné pole poskytuje tomu, kdo by třeba jen v hlavních rysech vystihnouti chtěl významnou jeho osobnost, že nikoliv v tomto stručném článku, nýbrž teprve v budoucí historii českého písemnictví národohospodářského bude moci úkolu tomu býti plně vyhověno. Vedle toho nutno také uvážiti, že Bráfův životní běh, bohudíky, není ještě ukončen. A jako k vystižení duchové dílny umělcovy, tak i k ocenění životní práce badatelovy nelze přistoupiti, dokud nalézají se v plné síle tvoření. A právě Bráf přes těžké životní rány, jež jej postihly, přes pokročilý věk i ne, bohužel, vždy pevné zdraví tělesné jest duševně tak svěží a tak pln plodné badatelské tvořivosti, tak živého zájmu pro otázky vědecké a problémy kulturně-národní, že dnes ještě naprosto nelze učiniti závěrku vědecké a učitelské jeho působnosti. Jedná se tedy spíše jen o to, osvětliti několika črtami povšechný jeho význam v těchto směrech a zachytiti ty hlavní rysy jeho badatel-

ské tvorby, jež činí ji tak svéráznou a pro vývoj české vědy národohospodářské neocenitelnou.

Jest především třeba uvědomiti si, do které doby připadá počátek literární činnosti Bráfovy. Bylo to uprostřed let sedmdesátých minulého století. Česká literatura národohospodářská nalézala se tehdy teprve v nejútlejších počátcích. Před tím, v letech padesátých a šedesátých, obíraly se národohospodářskými otázkami a budily zájem pro ně namnoze jen spisky a články prakticko-populární. Mužové jako Brauner, Kampelík a zejména Šimáček touto svou činností jistě značných získali si zásluh o národohospodářské vzdělání a povzbuzování lidu, avšak vědecké úrovně jich práce literární nedosahovaly. Tuto vlastnost přiznati lze jedině spisům dvou mužů tehdy působících: nejprve Františku Ladislavu Riegrovi a později Františku Chleborádovi. Prvý, jak známo, na základě své práce »O statcích a pracích nehmotných a jich významu i postavení v národním hospodářství« z r. 1850 domáhal se dráhy akademické a právě nedávno uveřejnil tento časopis zajímavou osnovu jeho připravovaných přednášek. Důležitější ještě byl spis Riegrův »Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a svobodě« vyšlý sice teprve r. 1860, ale již mnohem dříve sepsaný. Chleborád pak vydal r. 1869 »Systém národního hospodářství politického«. Jiné národohospodářské spisy české buď byly překlady a zpracování cizích děl (Riegrův překlad Droze, Jonákovo zpracování Rapeta, Procházkovo vydání Komerse) aneb postrádaly vlastního významu vědeckého.

Takový byl stav chudičké literatury národohospodářské české na počátku let sedmdesátých. Než tomu netřeba se příliš diviti. Vždyť ani jinde svého času nebyly poměry lepší. Již dávno měli Němci svého Goetha i Kanta a přece až skoro do čtyřicátých let minulého století byla celá německá věda národohospodářská jen mělkým a bezduchým epigonstvím díla Smithova. Teprve Thünen, Hermann, List, Rau, Hildebrand znamenají obrat k samostatnosti a ukazují nové cesty v národohospodářské literatuře německé. Zato tím plodnější a bohatější byl její vývoj pozdější, takže se nejen od dřívější své závislosti na vědě anglické i francouzské úplně osamostatnila, nýbrž v jistých směrech převzala i úlohu vůdčí.

Také u nás poslední čtvrtka minulého století značí utěšený rozvoj národohospodářské nauky a rozvoj ten spojen jest s jménem Albína Bráfa i pozdějšího mladšího kolegy jeho Josefa Kaizla. Byl-li Rieger po stránce své literární působnosti národohospodář-

ské odchovancem orthodoxní liberální školy klasické, a vyznával-li Chleborád otevřeně ochranářské směry Listovy a Careyovy, lze Bráfa v prvých dobách činnosti vědecké právem čítati mezi stoupence moderní tehdy školy historické, stejně jako Kaizla, u něhož již i zevně tato příslušnost na jevo vystupuje jakožto žáka Schmollerova na universitě Strassburské. Jest sice pravda, že Bráf, jak sám přiznává*), stál nejprve pod vlivem J. St. Millovým a že habilitační, tiskem neuveřejněná, práce jeho »Papiergeldentwertung und Agio« byla povahy deduktivně abstraktní, avšak již hlavní dílo, jež jménu jeho zjednalo zvučnou pověst v literatuře světové, »Studien über nordböhmische Arbeiterverhältnisse«, vydané r. 1881, stojí methodicky i poznatkově zcela na půdě popisně historické. A i když později pod dojmem epochálního díla Karla Mengrova »Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften« za jinými cíli badatelskými hlavní činnost Bráfova počala tíhnouti, nezapřel nikdy ve všech pracích svých onu solidní uzákladněnost, onen pečlivý zřetel k daným skutečnostem a dějinné souvislosti, jakož i sklon k opírání se o fakta statisticky zjištěná, kteréžto vlastnosti jsou znakem důkladné výchovy, nabyté ve škole historické. A ještě další rys vyznačuje tvoření Bráfovo, jenž není sice nezbytným znakem této školy, poněvadž nesouvisí nutně s jejími theoreticko-methodickými cíli poznatkovými, ale jenž přes to převážnou většinu odchovanců školy té charakterisuje. Jest to onen prvek ethický, jenž v t. zv. kathedrovém socialismu, tomto velkolepém výkvětu kulturně vědeckého snažení druhé polovice 19. věku, došel tak pronikavého výrazu. Rozumí se, že, mluví-li se o ethickém duchu, dlužno na mysli míti praktické směry naukové, zejména tedy národohospodářskou a sociální politiku, ježto theorie sama co do své poznatkové povahy jakémukoliv ethisujícímu hodnocení se vymyká.

To, co dále vědeckému působení Bráfovu dává význačný ráz, jest úzké spjetí literární jeho činnosti se všemi praktickými potřebami národohospodářskými. Jakmile se v jakémkoliv oboru nějaká potřeba taková stává zjevnou, jest on prvý, jenž ji vycituje, vědecky ohledává, zdůvodňuje a tak dává podnět k účelnému praktickému jejímu řešení. Když na příklad neuspokojivé poměry veřejného chudinství, související s otázkou příslušnosti domovské, volaly u nás po nápravě, věnoval Bráf věci té svou pozornost spisy

*) Listy o studium národohospodářském, 17, 18.

»Almužna a mzda« a »Dvě nutné opravy«. Když se jednalo o doplnění organisace úvěrní založením Zemské banky král. Českého a vymezovaly se hlavní její úkoly, byl tu Bráf, jenž spisem »Úvěr meliorační« poukázal na důležitou mezeru našeho úvěrnictví. Když krise agrární těžce dolehla na české zemědělství, tu Bráf, jenž nikdy nebyl přítelem velikých hesel a nesplnitelných slibů, neúnavně upozorňoval na jeden z drobných sice, ale vydatných prostředků, jímž aspoň částečná úleva může býti zjednána, totiž k použití klesající míry úrokové, aby pomocí konversí úrokové povinnosti zadluženého rolnictva byly sníženy. Tak vznikl jeho spis »Břímě, které se dá zmenšit« a další úvahy: »Některé úvahy o poměrech úrokových v Čechách«, »Ještě kus studie o poměrech úrokových«. A když veliký problém vybavení dluhového z mlhavých projektů nabyl určitějších tvarů, ihned Bráf opět věnoval mu pozornost článkem »Plány selského vybavení dluhového v Rakousku« a poukázal na »Dva staré návrhy na odklizení dluhu selských«.

A v těchto příkladech stálé souvislosti Bráfova literárního tvoření s praktickými potřebami národohospodářství českého bylo by lze pokračovati. Tím samým ovšem vyznačuje se tvorba Bráfova velikou rozmanitostí, leč právě v této rozmanitosti vězel hluboký smysl a byla v ní promyšlená soustavnost. Soustavnost záležející právě v tom, že, kdekoliv v českém životě hospodářském nějaký nový problém vyžadoval osvětlení a řešení, ihned Bráf se ho uchopil. A vždy se zdarem. Měl obzvláštní dar i v nejspletitějších otázkách vyloupnouti vždy vlastní jádro ze slupky, postaviti věc do pravého světla, udeřiti na pravé místo a — v čem zejména jest nedostižitelným mistrem — nalézti vždy šťastnou formulaci a správné východisko. Lze na příklad poukázati na zcela nové hledisko jeho na otázku t. zv. menšinovou, ve které spatřuje nikoliv naši rozpínavou sílu, nýbrž hospodářskou slabost. Nebo na důraz, který vždy kladl na moment sociální v požadavcích našich jazykových. Aneb na význam, jejž přikládal vypěstění vlastností podnikatelských v mladém pokolení, kteroužto myšlenku dovedl vštípiti i Josefu Hlávkovi a dáti tak podnět k zcela původní a teprve budoucností doceněné instituci Národohospodářského ústavu.

Ve všech těchto směrech znamenity byly zejména drobné články Bráfovy, ukládané svého času v národohospodářské rubrice »Hlasu Národa«. Ale tu již vlastně přechází literární činnost Bráfova v obor praktický, na ta různá pole plodné činnosti jeho ne-

soucí se za hospodářským povznesením a mohutněním českým, jejíž vylíčení není vlastním úkolem těchto řádků.

V posledních letech se zvláštní zálibou věnuje se Bráf problemům methodologickým a noetickým v oboru věd společenských. Jest znám neuspokojivý stav, plný neujasněných pochyb, který v důsledcích zásadních polemik mezi Karlem Mengrem a Schmollerem zavládl co do samých základních otázek nauky národohospodářské, co do vlastních cílů badatelských, co do methody, co do povahy získaných poznatků, co do mezí badání a ohraničení jeho se zřetelem ke vědám jiným, co do roztřídění věd duchových, co do poměrů jednotlivých z nich k všeobecné nauce společenské atd. Tyto pochyby, k nimž dosavadní výsledky badatelské nedovedly dáti bezpečné odpovědi, aneb jež od každého jinak byly zodpovídány, byly s to, by otřásly důvěru v samu možnost úspěšného řešení problemů v oboru věd duchových a dávaly podnět k nebezpečné skepsi i dokonce k závisti, s jakou hleděno bylo k vítěznému postupu exaktního badání v oblasti věd přírodních. Tento neutěšený stav vědění přiměl také Bráfa právě těmto základním otázkám naukovým věnovati své badatelské úsilí. Již zmíněný spis »Listy o studium národohospodářském« jest snah těchto mnohocenným plodem a není bezdůvodna naděje, že i v budoucnosti ještě právě na tomto poli dojde věda národohospodářská z péra Bráfova vzácného obohacení.

Kdyby měla býti vypsána soustavně celá literární činnost Bráfova, bylo by nutno napsati hodný kus českého národohospodářského písemnictví vůbec. Spisy a pojednání Bráfova obsahují skoro všechny obory theorie a politiky národohospodářské. Není na tomto místě možno nekonečně dlouhou řadu jich vypočítávati. Budiž jen důležitější uvedeno. Tak práce ryze theoretické: Methodologické spisy národohospodářské (Atheneum, 1884), Listy o studium národohospodářském (1897), Věda národohospodářská počátkem dvacátého věku (Sborník 1904), Politické vědy v Čechách na sklonku věku 18. a v první polovici 19. (1906). Práce z oboru úvěrnictví a bankovnictví: Schulze-Delitzsch a záložny české (1884), Náprava měny (1885), Banken a Öst.-uňg. Bank (Österr. Staatswörterbuch). Četné práce z oboru agrární politiky, jako Oprava zákona o hospodářských záložnách okresních (Právník, 1885), Meliorační úvěr (1890), Der landwirtschaftliche Hypothekarkredit in Österreich während der letzten 50 Jahre (1898), Nynější stav otázky o závazných společenstvech zemědělských (Obzor nár., 1900), Základní zákon zemědělství a družstevní svépomoc (1908), Příspěvky k dě-

jinám zemědělského vyučování v Čechách (Zem. listy), Agrární zákonodárství, Dědické právo (Ottův Slovník Naučný), Land- und forstwirtschaftlicher Unterricht, Meliorationskredit a Schuldenkonvertierungen (Österr. Staatswörterbuch). Z oboru dopravní politiky: O poskytování subvencí drahám železným (1877), Eisenbahnen a Eisenbahnsubventionen (Staatswörterbuch). Z obchodní politiky: Ochranné clo a smlouvy obchodní v Rakousku (Osvěta, 1879), Panství obchodu (Osvěta, 1881), Handelsverträge (Staatswörterbuch). Další řada prací z politiky sociální: zmíněné již Studien über nordböhmische Arbeiterverhältnisse (1881), Almužna a mzda (1883), Dvě nutné opravy (1884), O reformě bratrských pokladen hornických (Právník, 1880), Dělnická otázka, Bydliště podpůrné, Chudinství, Internacionála (Ottův Naučný Slovník), Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického (1895), Sociální politika států evropských (1895), O sociálních úkolech kněžstva (1905), Sociální vědy a kněz (1906), Pensijní pojišťování v Rakousku a přípravy k němu v Německu (Ob. nár., 1908). Z oboru finanční vědy: Počátkové nauky o dani progresivní (Právník, 1884), ze statistiky: O statistice samosprávy (1884), Příbytečné poměry velkých měst (1896), Pěstování statistiky v Čechách (1898), Statistika osevu a sklizní (Sborník 1905), Reform der landwirtschaftl. Statistik. Práce, které mají vztah k národohospodářským poměrům českým: Doslov k dílu 100 let práce (1891), L'état économique et social du peuple tchèque (1896), Boj proti liberalismu (1897), O novém buditelství kněžském (1897), Národohospodářské potřeby české (1904), Národohospodářský ústav při české Akademii (1906), Jednota průmyslová a nové národohospodářské úkoly české (1908). Konečně pojednání týkající se národohospodářské výchovy: O vyučování nauce obchodní (1904), Národní hospodářství a školství národní (Bes. učit., 1905), Vysoké učení obchodní (Obz. nár., 1907), Národní hospodářství na školách obchodních (1910).

Z vlastní oblasti nauky národohospodářské již vybočují práce Bráfovy, týkající se samosprávy, tak: O samosprávě anglické, O některých starších a novějších projektech rakouské samosprávy, Idey a skutečnosti v samosprávě, Samospráva (ve sborníku Č. Politika) atd. Literární činnost Bráfova rozprostírá se vůbec i na pole veřejného práva a politiky (Listy politického kacíře, 1901), obírá se zajímavými zjevy českého kulturního života (Jak vznikla Česká Akademie, 1901) věnuje pozornost životní činnosti vynikajících mužů (Kaizl, Talíř, Pražák, Lobkowicz, Mattuš, Hlávka), a není

vážnějšího odborného časopisu a literárního podniku posledního čtvrtstoletí, jemuž by příspěvky z péra Bráfova nebyly vzácnou a trvalou ozdobou. Než tato všestranně kulturní působnost Bráfova již nemůže nalézti dostatečného vylíčení na tomto úzce vymezeném prostoru.

Bráfovo vědecké ocenění bylo by jednostranné a neúplné, kdyby obmezeno bylo jen na jeho činnost literární. Bráf byl a jest také akademickým učitelem a to učitelem v pravém slova toho smyslu. Jako dvě se proplétající větve, tak doplňuje se u něho navzájem činnost badatelská a učitelská. Bráf nepovažoval nikdy povolání učitelské za přítěž, za nudnou úřední povinnost, které nejlíp dle možnosti se shostiti. On přednášel vždy rád, s chutí a zálibou a proto také jeho výklady byly vždy tak životné, duchaplné, vtipné a zábavné, že nikdy neměl nouze o četné posluchačstvo. Přednášel mnohá desetiletí. Nejprve na československé akademii obchodní, pak po své habilitaci r. 1877 na bývalé společné universitě česky, konečně po jejím rozdělení na právnické fakultě české od r. 1882 jako mimořádný a od r. 1890 jako řádný profesor politické ekonomie. Zastával celý tento důležitý obor, deset hodin týdně v zimním a pět hodin týdně v letním semestru vedle cvičení seminárního, po dlouhou řadu let neúnavně a vychoval celé generace studentské, takže až do nedávné doby nebylo českého právníka, jenž by nebyl Bráfovým posluchačem.

Po řadu let byl Bráf také státním inspektorem českých vysokých škol obchodních, jichž vývoj po stránce pedagogické děkuje nejeden pokrok jeho podnětu. Čilá byla také účast jeho na zřízení vysokoškolského oddělení obchodního na české škole technické i na reformě národohospodářského vyučování na školách zemědělských. Zvláštním vyznamenáním bylo pak pro něho, že pověřen byl výkladem nauky národohospodářské u J. C. V. arciknížete Karla Františka Josefa na hradě pražském.

Bráf byl tak tělem i duší oddán svému úřadu učitelskému, že přes čilou svou účast v životě veřejném nikdy neodhodlal se přijati mandátu poslaneckého do rady říšské, aby tomuto povolání svému se neodcizil. Proto bylo těžkou ztrátou pro české fakultu právnickou, když na počátku r. 1909 povolán byl do rady koruny a za daných okolností vyzvání toho odmítnouti nemohl. S hlubokým pohnutím, sotva mocen několika slov, loučil se tehdy se svými posluchači, na štěstí nerozloučil se s nimi navždy. Nechtěl sice vyhraditi si svou řádnou stolici pro svůj návrat, přeje si uvolniti

cestu svému nástupci, avšak ochotně přijal po svém vystoupení z kabinetu čestnou nabídku sboru profesorského, aby opět ujal se svého úřadu akademického jakožto professor honorarius. Avšak byv skutečně čestným profesorem jmenován, nepovažoval Bráf toto jmenování své jen za vyznamenání a příkrasu, nýbrž ihned ohlásil nejen čtení, nýbrž i seminární cvičení, zejména pak výklady ze svých zalíbených oborů methodologických. A účast jeho nejen přihlášených, nýbrž i skutečných posluchačů byla ihned tak hojná, jaká sotva bývá i na čteních povinných.

Ale Bráf dovedl také u posluchačů svých pro předmět, jejž tradoval, svou zvláštní methodou a svým vrozeným pedagogickým nadáním vzbuzovati zájem a lásku. Byl a jest jedním z nejoblíbenějších učitelů akademických, ale obliby té dokonce nesnažil se získávati lichocením a hověním různým populárním proudům časovým. Naopak měl vždy odvahu otevřeně říci studentstvu své odchylné mínění, a proto také odmítl svého času přijati nejvyšší poctu akademickou, úřad rektora, jímž byl zvolen.

Bráf uměl též svým pozorovacím darem záhy vynajíti ty ze svých žáků, o kterých se domníval, že by tvořiti mohli příští vědecký dorost, a nespustil s nich již zřetele. Oni tvořili jádro účastníků jeho seminárních cvičení a cvičení ta jsou jednou z nejskvělejších stránek Bráfovy učitelské činnosti. Nebylo tak snadno býti přijatu do Bráfova semináře, nestačily k tomu jen formální podmínky, nýbrž žadatel musil skutečně jeviti zájem pro věc a chuť k práci. Ale tato seminární cvičení Bráfova byla pro každého vzácným požitkem. Konala se zejména v dřívějších dobách, dokud nebylo přiměřené seminární místnosti, v soukromém bytě Bráfově, kde bohatá jeho knihovna byla každému k použití. Co do themat popřával Bráf každému co možná volnosti, jen dbal toho, aby horlivý žák nehonil se za světobornými problémy, jež svádějí k rozbředlému diletantismu. Proto sám často vyměřoval úzkou dráhu, po které se seminarista měl bráti, naznačil methodu, sdělil a po případě sám opatřil literaturu, kontroloval postup práce, poučoval a poskytoval rady nezkušenému a neobratnému začátečníku. A zdařené i méně zdařené práce byly pak předmětem kritiky, diskuse, živých debat, nových a trvalých podnětů. A tak jedna, dvě hodiny seminárního cvičení protáhly se často a zabraly celé odpoledne až do pozdního večera. A z těchto seminárních cvičení, v nichž právě byla příležitost blíže a intimněji poznati schopnosti a vlohy mladých lidí, vycházeli — a poněvadž Bráf i po svém návratu

z Vídně dosud seminární cvičení každoročně koná, vycházejí dosud — ti, kteří tvořili a tvoří tak zvanou českou národohospodářskou školu Bráfovu.

Byl to pisatel těchto řádků, jenž v adrese před 10 lety k padesátým narozeninám Bráfovi podané užil tohoto názvu, který se pak skutečně ujal. Jest ovšem pravda, že nelze tu mluviti o nějaké škole v přísném slova smyslu jakožto výlučného theoretického neb i praktického směru vědeckého. Vždyť Bráfovi odchovanci jsou dnes stoupenci různých světových názorů, různých politických přesvědčení, ba i různých sociálně politických směrů. V tom smyslu tedy nějaké jednotné vědecké školy není. Ale ona existuje přece aspoň do té míry, že skutečně jest zde jedna jednotící myšlenka, která všecky ty, kdo ze školy Bráfovy vyšli, přes jinaké různosti pojí a slučuje. Jest to myšlenka, které Bráf sám zasvětil svůj život a kterou sám nazval národohospodářským buditelstvím českým. On to byl, jenž roztřídil celé naše obrozenství na tři období: literární, politické a hospodářské. Naše hospodářské obrození jest z těchto tří období nejpozdější, zde nejdéle dědičná role ležela ladem, zde práce buditelská daleko ještě není skončena. A tohoto hospodářského buditelství Albín Bráf jest neúnavným a nadšeným apoštolem a za tímto v pravdě vlasteneckým heslem kráčejí všichni jeho vděční a oddaní žáci bez rozdílu. V tomto znamení uznávají jej všichni za svého vůdce a staromistra, v tom jsou všichni žáky české národohospodářské školy Bráfovy.

Když jsem před desíti lety psal svůj článek k padesátým narozeninám Bráfovým, končil jsem vroucím přáním, aby mnohá ještě léta působiti mohl ve prospěch české vědy a českých potřeb kulturních a hospodářských. Přání to přes těžké, ba tragické osudy, jež rodinu jeho postihly a život jeho tak těžkým hořem zakalily, se vyplnilo. Nemohu ani dnes končiti jinak. Nejsme ve svém hospodářském a kulturním vývoji dosud tak daleko, abychom sil a myšlenek muže, jakým jest Albín Bráf, mohli postrádati. Jeho úloha buditelská není dosud ukončena, jeho životní úkol není dosud naplněn. Albín Bráf, náš průkopnický badatel a nedostižný učitel, ještě dlouhá léta kéž nám zůstane zachován! **C. Horáček.**